

A KÖNYV MINT MŰALKOTÁS

1. Ha könyvművészetről beszélünk, akkor csakis a művészi módon kiállított könyvek jöhetnek számításba. Tehát azok a könyvek, amelyek nemcsak kifogástalan belső tipográfiával készültek, mert ez ma már a tömegkönyv esetében is elengedhetetlen, hanem ezen felül még nyújtanak valamit, ami „művészit” avatja a könyvet.

Jogosult-e az követelmény? Mindenképpen az, mert a technika lehetővé teszi, hogy gépi úton is kifogástalan könyvek szülessenek, a hazai nyomdaipar pedig már a jelenlegi műszaki feltételek mellett is képes a megnövekedett könyvesztétikai igények kielégítésére.

A mai bibliofil könyv feltétlenül magának követeli mindazt a technikát és stílusbeli vívmányt, ami a regnaphoz képest új eredményként született, vagy születőben van. Feltéve, ha ez az új valóban tehetségéből és felelősségérzetből fakad, s magasabb rendű szükségletet elégít ki. Ez utóbbi akkor is követelmény, ha alapjai ma még keskenyek, szűkkörűek, mert hiszen annak, ami új, nyilvánvalóan kisebb a tábora ma, mint lesz holnap, vagy azután. A bibliofilek és a könyv művészei előre is néznek s nem rögzíthetnek a tegnapi ízléséhez, nem igazodhatnak az ízlésfejlődésben elmaradt tömegekhez, mert ez a haladás sírját ásná meg. A tömegek különben is csak egyes területeken nem akarnak tudomást venni az újszerű követelményekről, akár a műszaki életben, akár a művészet területén jelentkeznek is azok. Még a műszaki újításokkal szemben is mily erősek a visszahúzó erők, mennyivel inkább a műalkotás-szemlélet, a műizlés területén. De ez sohasem lehet jogcím a maradi felfogás dőcligetítésére, s ahogy a műszaki fejlesztés sem függhet maradi emberek tetszésétől, abba sem lehet belenyugodni, hogy a tömegek nagyobbik részének műlítése megrekedjen mondjuk Zichy Mihálynál.

Mindebből következik, hogy a bibliofileknek, a művészi könyv

barátainak támogatniuk kell minden olyan kiadói és nyomdai kezdeményezést, amely a fenti, korszerű értelemben akarja előbbrevinni könyvművészetünk fejlődését. Szüntelen kísérletezés nélkül a könyvművészet sem fejlődhet. Márpedig ahol a fejlődés megáll, bármilyen tetszősnek látszó indokollással leplezse is ezt (pl. nemes egyszerűség stb.), ott a lemaradás is bekövetkezik.

De az is igaz, hogy nem kívánható az újítás elfogadása, ha a lényegét nem ismeretjük meg azokkal, akiktől bevezetésre fűg s akikre következményei hatnak. Ugyanígy az új ízlés, az új látás a műalkotás területén is „bevezetésre”, legalább is magyarázatra szorul. Nem kell mindjárt adminisztratív eszközökre gondolni, bár bizonyos esetekben ez is jogosult.

Arra, hogy milyen követelmények támaszthatók a valóban bibliofil könyvvel kapcsolatban, meg kell tanítani a könyv barátait, s akkor egyszerűbben meg azokkal, akiktől *dibibliofília* napjainkban egyre inkább burjánzó áradat. Mert helyes és kívánatos a bibliofília, de csak akkor, ha ez nem jogcím a visszafélére. *De ha nincs kellően tudatosított igény, ha a bibliofil könyv lényegével az olvasók és a szép könyv barátai nem jöhetnek tisztába tetszőszerűen folyó felvilágosító munka hiányában, akkor hiába a magyar könyv történetében eddig soha meg nem nyílt lehetőség, valódi bibliofil könyvek helyett dibibliofilával találjuk szembe magunkat.* S mindez akkor fenyeget, amikor az igazi bibliofil kiállítás sem kerül többre, mint az álbbibliofil könyv.

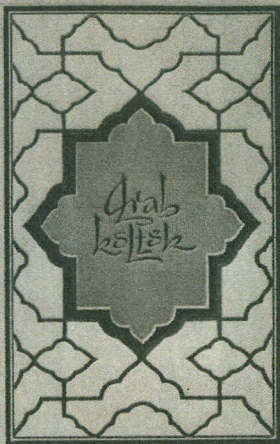
2. A könyvművészetet illetően *hazai talajon kétrányú hagyományról* szövegelhetünk. Az egyik Kner Imre öröksége, a másik az, amit vele párhuzamosan Tevan Andor képvisel. Ugyis mondanám, hogy két ellentétes hagyomány öröklődött itt termékenyítő és kötelező módon a mai hazai könyvművészetre anélkül, hogy ezzel tanulságos külföldi példákól elzárkóznánk magunkat. Kner Imre az illusztrált könyvtől érkezett el a csak betűvel és csak a papír fehér felületével dolgozó tipográfiai megoldásig, a széccsésző szép magyar könyvtől a minden díszet nélkülöző formai megoldásig. Vele szemben Tevan Andor *Kosztyolányi Dező*: *A szegény kisgyermek panaszai* című illusztrációmentes amatőr-bibliofil könyvtől érkezett el *Anatole France*: *Nyársforgató Jakab meséi*-ig, *A böles Esopusnak* és *másoknak fabulái*... című könyvig 1948-ban. Szentkúty Pállal polemizálva az illusztráció és könyv viszonyáról, tudatosan vallotta, hogy az illusztrációt nem nélkülözheti a modern könyvművészet. Az illusztráció egyidős magával a könyvvel, sőt: kezdetben vala az illusztrált könyv.

Mi következik ebből? Az, hogy a csak betűből és fehér papírfelületből álló könyv is kelthet művészi hatást, főleg elsőrendű anyagok felhasználásával, de előbb-utóbb „kevések” bizonyul a díszítőművészetet igénylő olvasóknak. Márpedig nincs végzetesebb valami a művészet területén, mint az unalom. Abban, hogy Kner Imre mint kiadó, nem tudott nagyobb hatást elérni, ebben tagadhatatlanul részes könyveinek az unalmasságig ismétlődő egyszerűsége (puritanizmusa). Ez nála érthető, mert anyagi erejéből illusztrációra nem futotta, s részben emiatt művészi, tipográfiai fejlődése határozottan illusztrációellenes irányban haladt, noha mások számára éppen nem tette kötelezővé. Ezzel szemben Tevan Andor sohasem tudott nyomdailag olyan tökélyre szert tenni, mint Kner Imre, a közönség játékos ízlését azonban jobban figyelembe vette s nem véletlen, hogy két legsikerültebb könyve éppen az, amelyek illusztráció tekintetében a legmodernebb, noha egyik esetben többszázados fametszeteket hívott életre (Esopus). Éppen a *Hincz Gyula* által illusztrált *Anatole France* kötet, a *Nyársforgató Jakab*... szép sikere perdöntő a meg-megújuló vitában: kell-e illusztráció? De semmi esetre sem jelenti azt, hogy minden könyvhöz kell s hogy az illusztrálás pusztán ténye a fontos, nem pedig az illusztráció minősége.

Az is kétségtelen, hogy a Kner Imre és a Tevan Andor-féle könyvművészet — kiegészülve újabb törekvések eredményeivel — jól megfér egymás mellett, ha a maga nemében mindkét felfogás remekműveket szül. Ily értelmű szintézisre törekedett *Kassák Lajos*, miután túljutott konstruktivistá stb.-nek nevezhető korszakán.

3. *Milyen legyen a szép könyv? A bibliofil könyv? Hadd feleljünk erre Ferenczy Béni*vel, aki értője a szép és jó könyv művésztének is:

Az „Arab költők” című könyv táblája
La couverture du livre intitulé « Poètes arabes »
Переплет книги : « Арабские поэты »

„A könyv maga műtárgy legyen, mint egész, öröm legyen, ha szemünk
ket rajta legetetjük, lapozgatjuk, már a tartalmától függetlenül is gyönyörű-
séget okozzon.”*

A „tartalmától függetlenül is” semmi esetre sem jelenti a tartalom mellékes
voltát, hiszen Ferenczy Béni szép vallomását ismerjük arról is, milyen köny-
vekkel érdemes eltöltenie az embernek olvasásra jutó idejét. Nyilvánvaló, hogy
nem jegyzetelésre szánt szakkönyvekre gondol, hanem olyan szépirodalmi és
művészeti könyvekre, amelyek az olvasó számára valódi *ünnepé* avatják a
velük eltöltött időt. Az ilyen könyv úgy legyen „műtárgy”, hogy már formai
megjelenése és tipográfiai tökéletessége révén is a gyönyörűség érzését kelte
fel bennünk. Ilyen könyvet tartva kezünkben, éreznünk kell, hogy nem lehet
bégni a szép külsővel, beljebb kell hatolni abba a szentélybe, amit a könyv
szövege takar. Beljebb a tartalomba, a mondanivalóba. — S igaza van
Ferenczy Béninek, hogy a könyv „műtárgy” legyen, a szó intímabb, jóbaráti
meghittságot sugárzó jelentésében: érződjék rajta a műgond, amellyel készült,
a tervező keze, aki nem ok nélkül formálta számunkra olyanná, ahogyan
előttünk megjelenik. Amelynek minden lapján megállapítható a nyomda fe-
lelőssége, a műszaki ellenőrzés, a gondos kivitelezés. Ha az utóbbi éveink szebb
kiadványait megnézzük, akárcsak az átlagosat is, el kell ismernünk, hogy ez a
kiváncsalom nem a lehetetlenséget ostromolja, hanem teljes joggal követeli meg
a szép könyvvel elengedhetetlenül szükséges tipográfiai alapelvek érvénye-
sülését. A bibliofil ma azt kívánja meg könyveinktől, hogy bennük *minden al-
tató elem* tökéletesen érvényesüljön.

Összhangban legyen egymással a szöveg és az oldal, a jól megválasztott
betűtípus, a papír, a díszek, az illusztráció és a kötés, a burkoló stb. Ma még
sok a kiváncsalom s a helyzet javulása részben éppen a bibliofil könyv fogalmá-
nak tisztázásától és a bibliofil igény növekedésétől függ. Ennek megfelelően
nem lehet majd bibliofil könyvről minősíteni egy-egy kiadványt csak azért,
mert „biblia”-papíron jelenik meg. Sőt ezzel az elnevezéssel nem is átitat-
hatjuk magunkat, a szép könyv minden híve tudja, hogy a va-
lódí bibliopapíron a túlsó oldal nem „tűnik át”, hogy Kazinczy kifejezését
idézzük. Akkor nem a sznobokat elégti majd ki az a bibliofil könyv, amely
börkötésével vonja el a figyelmet a belső — tehát a voltaképpeni könyv —
nyomdai hiányosságai elől. Akkor majd a sajtó ahelyett, hogy az álbibliofil
nyomdatarmékeknek reklámozni bibliofil könyveknek, rámutat arra, hogy te,
olvasó, illetve könyvet vásárló, aki bibliofilnek hiszed magad, nem bibliofil
könyvre adtad ki a jövedelmedhez képest súlyos forintokat, hanem *bőrré*. Így,
ahogy mondjuk: *bőrré*. Bórdó színű bőrt vettél, drapp színű, zöldet, pirosat,
kék, feketét. Valóban mindegyik szép bőr, csak ami utána következik, annak
nincs köze a bibliofilához, mert rossz a margóelosztás, egyenetlen a festéke-
zés s a sorok nem fedik egymást s úgy átlátnak a vékony papíron és így to-
vább, hogy ötven oldal után már fejfájást kapsz az olvasástól s ha néhány
ilyen könyvön átrágod magad, szemüveget vehetsz, vagy cserélhetsz. Pedig
mindez még csak nem is a minimum, amit meg kell követelni a *bibliofil* könyvtől.
S mindez nem is pénzkérdés elsősorban, hanem nagyobb fokú hozzáértés és
felelősség, amely a tervezéstől kezdve az utolsó oldal kinyomásától minden
munkafázisban, minden oldalon sorról sorra érvényesül. Ha majd valóban
széles tömegeket érint meg a bibliofil, akkor talán kevesebb lesz a bőrkötéses
könyv, mind a puritánus, mind a giccses fajtából, s több lesz az egyszerűbb,
de modern technikával készülő, nyomdailag is kifogástalan, valóban jó pa-
píron nyomott könyv. Talán nem is lesz megszámozva, de minden kelléke
kifogástalan lesz, a tördelése, a margója, a szöveg nyomása, az ívek hajto-
gatása stb., stb.

4. Még az *illusztrációja* is. Mert a könyvhöz, ha nem is minden esetben,
azért, mint már jeleztük, ez is hozzátartozik. A könyvnek, mint *műalkotás-
nak* a fogalmából nem zárható ki a grafikai alkotás, de ha nem a művészi
rangján jelentkezik, agyon is csaphatja a különben nyomdailag szépen elkészült
könyvet. Az illusztráció emelheti a könyvet, tönkre is teheti. Márpedig a könyv
csak akkor műtárgy, ha a *maga egészében* revelálja a művészetet.

Mindezek után érthető, ha napjainkban egyre szorosabb kapcsolat szövődik
könyvalkotás és képművészet között a tömegizlés nemeseledének arányában.
Bizonyítéka ennek az is, hogy nagy számban találjuk a könyvillusztrátorok kö-
zött a képművészeket, festőket (Bernáth Aurél, Hincz Gyula, Szentiványi
Lajos, Bartha László, Csernus Tibor stb.), szobrászokat, (Ferenczy Béni,
Boros Miklós stb.), sőt építészeket is (Pfannl Egon stb.).

Szty Rezső

* Ferenczy Béni: Írás és kép. Bp. 1961, 57. l.

Kass János: Illusztráció J. Becher-hez

Illustration pour une œuvre de J. Becher

Иллюстрация к произведению И. Бехера

Bartha László: Kubai elégiák. Illusztráció — Élégiés cubaines. Illustration

Кубинские элегии. Иллюстрация

